
Міфи про домашнє насильство²

Міф: «Насильство у сім'ї – це особиста справа і ніхто не повинен втручатися»

Факт шлюбу чи проживання під одним дахом не дозволяє застосовувати насильство і не скасовує відповідальності за це перед законом. Насильство у сім'ї – це не родинна справа, а порушення прав людини, злочин. Насильство в сім'ї в усіх його формах – фізичне, економічне, психологічне та сексуальне – так само карається, як і насильство проти інших осіб.

Міжнародне законодавство наголошує на тому, що насильство в сім'ї не є приватною чи сімейною справою, а натомість є проблемою, яка зачіпає суспільні інтереси, що в свою чергу вимагає ефективних дій з боку держави.

Крім нанесення шкоди конкретній людині та порушенні її прав, насильство в сім'ї має негативні соціальні та економічні наслідки для суспільства. Наприклад, воно позначається на зменшенні ВВП на 3,7%, що є більшою сумою, ніж витрати деяких держав на освіту. [1] Фінансові витрати на подолання наслідків насильства дуже високі. Вони складають 34 млрд. євро на країну серед держав-членів Ради Європи в рік, тобто 555 євро на душу населення. [2] У США річні витрати на охорону здоров'я, пов'язані з сімейним насильством, оцінюються у 5,8 мільярдів доларів. В Канаді економічні наслідки насильства у сім'ї оцінюються у 7,4 мільярдів доларів³.

В усьому світі мільйони жінок і чоловіків⁴, дітей та літніх людей стають жертвами насильства в сім'ї⁵. З огляду на гостроту та поширеність проблеми демократичні правові держави приділяють

² Текст укладено експертами Проекту на основі різних джерел, в тому числі таких як-от: [Посібник для парламентарів щодо застосування Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами \(Стамбульська Конвенція\), Рада Європи, 2015](#); [Звіт Всесвітньої організації охорони здоров'я, ООН, 2002](#); [Проблема насильства в українських сім'ях. Соціологічне опитування, 2010](#); [A Handbook for Police Responding to Domestic Violence: Promoting Safer Communities by Integrating Research & Practice; Domestic Violence Awareness Handbook, USDA](#); [How to Respond to Employees Facing Domestic Violence](#); [Myths and Facts about Domestic Violence](#); [Violence Against Women and Girls. BRIEF. November 25, 2015](#) тощо.

Посилання на використані джерела містяться у номерах, зазначених квадратними дужками.

³ Ця сума включає 6 мільярдів на покриття необхідних витрат жертвою, в тому числі медичне забезпечення, відновлення майна тощо, 890 мільярдів на тих, хто надає соціальні послуги, вплив на працедавців, наслідки для дітей та інші витрати державних органів, а також 545 мільярда на систему кримінальної та цивільної юстиції. [3]

⁴ Переважна більшість жертв домашнього насильства – жінки та діти. За оцінками Світового банку від 20% до 50% жінок, 30%-50% дітей та від 4% до 6% людей літнього віку в різних країнах стикаються вдома з різними видами фізичних покарань і зазнають домашнього насильства. [4] За оцінками, кількість дітей, які щодня зазнають насильства в сім'ї, перевищує 10 мільйонів.

⁵ В Україні щорічно МВС реєструє близько 150 тисяч звернень щодо насильства в сім'ї. На думку фахівців Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда-Україна» така кількість складає лише 10-15% від реальних випадків насильства⁵. 93% постраждалих від домашнього насильства – жінки. [Див. Громадське радіо. 23.01.2016](#). На національну "гарячу лінію" "Ла Страда Україна" за 2015 рік надійшло 9 135 звернень, з яких більше половини стосувалося захисту від домашнього насильства (54,4 %). За перші ж три місяці 2016 року уже зафіксовано 7910 дзвінків. Серед них 94,3% – це попередження домашнього насильства. [5]

особливу увагу протидії домашньому насильству та із прийняттям Стамбульської конвенції дотримуються принципу абсолютної нетерпимості по відношенню до цього злочину та криміналізують цілу низку актів насильства.

Міф: «Милі сваряться – тільки тішаються» та “ляпас – це дрібниця”

Мабуть, немає такої родини, в якій би не траплялися конфлікти, суперечки чи сварки, адже у людей можуть бути різні погляди та уявлення. Проте домашнє насильство не стосується розбіжності у поглядах, не є сімейним конфліктом. Насильство у сім'ї – це привласнення «влади», коли одна сторона диктує поведінку іншій, одна людина прагне контролювати іншу, використовуючи фізичну силу, економічні можливості, соціальний статус тощо. Насильство у сім'ї не обмежується одноразовим актом, воно характеризується циклічністю і поступовим посиленням. Кривдник свідомо використовує та повторює різні тактики впливу на жертву.

Домашнє насильство – це не тільки залишені синці, переломи чи опіки, це також приниження, ізолювання від інших, погрози, залякування, примус до певної поведінки, зґвалтування⁶. Ляпаси чи удари можуть перетворитися на регулярні побиття, а іноді й призвести до смерті, як жертви, так і кривдника. За деякими оцінками, 30-40 % тяжких насильницьких злочинів в Україні вчиняється саме в сім'ї. [8]

Міф: «Скандали і побиття характерні для маргінальних, бідних сімей з низьким рівнем освіти»

Насильство у сім'ї не має ані соціальних, ані національних меж. Дослідження показують, що насильство трапляється у різних сім'ях незалежно від рівня доходу, соціально-економічного стану, освіти, професії, етнічного походження, в усіх соціальних групах. Домашніх агресорів можна знайти і в багатих будинках, і в хрущовках, і в сільських хатах.

⁶ За даними національного дослідження, проведеного за підтримки ПРООН та Європейського Союзу у 2009 році, 44% населення України потерпали від насильства в сім'ї впродовж свого життя, причому 30% зазнавали насильства у дитячому віці. 35% українців стикалися з психологічним насильством (найчастіше це постійне приниження та контролююча поведінка), 21% з фізичним (побиття, а також замикання, зв'язування, примушення стояти в нерухомому положенні), 17% — з економічним (примушення звітувати за кожен копійку, присвоєння обманним шляхом чи знищення майна), 1% — з сексуальним насильством (насильне примушення до статевого акту). Див. [6], [7]

«Невидимість»⁷ проблеми насильства в сім'ї в Україні пов'язана і з відсутністю достовірної і повної статистики з цього питання. Чинна відомча статистика доволі фрагментарна і не відображає загальної ситуації. Водночас, дані свідчать, що значна частка (близько третини) жінок, які звертаються за допомогою через насильство, мають вищу освіту, заробіток (хоча б мінімальний) і навіть житло (чи є його співвласниками)⁸.

Кривдники часто ведуть нормальний спосіб життя, за винятком тих моментів, коли не можуть контролювати спалахи агресії. Соціальний статус їх може бути досить високим: вони можуть займати керівні пости, вести активне громадське життя, бути успішними в бізнесі. І водночас використовувати різні маніпуляції для збереження контролю і влади над своїми жертвами.

Міф: «Сама винна» або «б'ють – значить заслужила»

В суспільстві існує чимало небезпечних стереотипів. Один із поширених патріархальних стереотипів, зокрема, звучить так: «жінка провокує чоловіка, починаючи його ляпати, пиляти, висловлювати зауваження, скаржитися на щось або вимагати чогось» та якби жінка поводитися інакше – «слухалася» чоловіка, була б більш послужливою – то її не потрібно було б «виховувати» і «карати».

Таке тлумачення причин застосування насильства фактично є виправданням неправомірної поведінки, коли одна зі сторін прагне контролювати іншу і розпоряджатися нею як «своєю власністю». Важливо пам'ятати, що, ніхто не має права знущатися, принижувати і бити інших. Як і ніхто не заслуговує на биття, кривду, приниження, незважаючи на те, що би не було зроблено чи сказано.

Крім того, відповідно до такого стереотипу, ніби «достатньо змінити поведінку і ніхто нікого і пальцем не чіпатиме». Насправді ж від поведінки жертви в ситуації домашнього насильства

⁷ 75% респондентів в Україні (серед яких 37% чоловіків), які зазнавали насильства в сім'ї, не зверталися до жодної інстанції по допомогу, при цьому третина з них взагалі нічого не робила в таких ситуаціях. Див. [9] За оцінками ООН, у 2013 році лише одна з чотирьох жінок, що стали жертвами домашнього насильства, звертається по допомогу до правоохоронних органів.

⁸ Протягом 2013-2014 років 31% клієнок центрів матері та дитини, соціально-психологічної допомоги, притулків тощо мають вищу і неповну вищу освіту, 55% – середню і лише 14% неповну середню. Див.: [Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження «Доступність соціальних послуг жінкам, які постраждали від насильства»](#). За даними аналізу справ клієнтів, що зверталися до ГО «Жіночі перспективи» (Львів та Львівська область) у 2013 р. 49,3% клієнтів мали базову вищу та середню спеціальну освіту. Більшість жінок (65%) – працюють та мають хоча б мінімальні доходи, 61,3% проживають окремо від кривдника (але це не захищає їх від насильства, що свідчить про недосконалість законодавства та реакції правоохоронних органів та служб у сфері попередження насильства в сім'ї та захисту прав потерпілих). Див. Федькович Г.В. Деякі аспекти кримінологічної характеристики жінок-жертв насильства в сім'ї. – Митна справа № 1(97)'2015, частина 2, книга 1. – с.81-87

практично нічого не залежить (якщо тільки жертва одразу не припиняє стосунки на їх початкових стадіях). Кривдники втрачають самоконтроль насамперед через причини внутрішнього психологічного характеру, але не обов'язково внаслідок психічного захворювання, і не через хибну поведінку або вчинки жінки. Насильство у сім'ї є демонстрацією сили і бажанням здобути цілковитий контроль та владу над іншою стороною. Якщо насильство здійснилося на початковому етапі знайомства, то майже завжди буде проявлятися і пізніше, незалежно від розвитку подій чи поведінки жертви. Випадки застосування насильства частішають і стають все регулярнішими, у міру того, як стосунки набувають стійкості.

Міф: «Алкоголізм та наркотики – головна причина насильства»

Прийняття алкоголю чи наркотиків дійсно знижує здатність контролювати поведінку, проте у жодному разі не може служити виправданням насильства і не є однозначною причиною вчинення насильства. Ступінь впливу алкоголю на застосування насильства значно перебільшений, до насильства вдаються й абсолютно тверезі люди. Досвід показує, що насильство не обов'язково припиняється в міру протверезіння. Особи, які зловживають алкоголем, не вчиняють, як правило, насильство стосовно перехожих чи керівництва, вони його переважно спрямовують на своїх близьких. Натомість, кривдники часто використовують зловживання алкоголем як спосіб зняти з себе відповідальність за насильство і покласти його на когось іншого. Слід зазначити, що і жертви часто списують причини насильства на алкогольне сп'яніння, не розуміючи справжні причини неправомірної поведінки.

Насильство в сім'ї є наслідком поєднання багатьох факторів, насамперед, психологічних, у тому таких як-от: емоційна неврівноваженість та відчуття безкарності кривдником, фізична та психологічна слабкість жертви, її економічна залежність від агресора, а також байдужість оточення і небажання втручатися в приватні справи сім'ї. Свою певну негативну роль відіграють і стереотипи, які панують у суспільстві, зокрема, про роль жінки в сім'ї та сором виносити сімейні проблеми за межі родини. [10]

Міф: «Якби жертва справді страждала, то пішла б від кривдника»

Те, що жертви не йдуть від своїх кривдників, зумовлене їхньою залежністю, в тому числі економічною⁹ та психологічною: вони можуть не мати житла, коштів, роботи, не знати, до кого можна звернутися по допомогу або не отримують належної допомоги, зазнають тиску з боку

⁹ Дохід більшості жертв насильства складає меншу або незначну частину від загального прибутку сім'ї. У структурі витрат, які виникають через насильство в родині, більше половини становлять витрати, пов'язані з втратою майна (42,2%) та погіршенням стану здоров'я (19,3%), що лягають безпосередньо на плечі жертви. [11]

родини, друзів, сусідів, не наважуються на це через культурні чи релігійні особливості, стереотипи. Побоюючись, що її вважатимуть «не такою, як треба», «поганою» («поганою» дружиною чи дитиною, «поганим чоловіком»), жертва насильства часто приховує від оточення та навіть інших близьких людей факти насильства. Воно стає своєрідним табу, про яке не говорять. Практика свідчить, що поліцію кличуть тоді, коли насильство має тривалу історію. Жертва може відчувати сором за те, як з нею поводяться або вважати себе винною у своїх нещастях. Хтось намагається зберегти «сім'ю» побоюючись осуду, а хтось – через почуття «залежної любові» чи беручи на себе роль «рятівниці», яка вважає, що «коли життя кривдника налагодиться, то насильство припиниться». Такі сподівання та почуття підживлюються тим, що після застосування насильства настає період «медового місяця»¹⁰, коли кривдник буквально перетворюється – стає ніжним і турботливим, може просити, обіцяти, що таке ніколи більше не повториться, – але, на жаль, у подальшому насильство повторюється та посилюється; інтенсивність дій може змінюватися, але насильство саме по собі не припиняється.

Рішенню «піти» передує тривала боротьба із сумнівами та цілком обґрунтованими страхами. Часто жінки роблять кілька спроб піти, але їх зупиняє посилення насильства та контролюючі тактики з боку кривдника. Крім того, спроби піти з-під контролю кривдника мають серйозні ризики для життя жертв (за даними деяких досліджень небезпека бути вбитою зростає на 70%), [12] тому жертви потребують допомоги для розв'язання проблеми, в якій вони опинилися.

Міф: «Жінка має лишатися з чоловіком-кривдником через дітей, бо їм потрібен батько». «Чоловіки, які жорстоко поводяться з дружинами, часто є гарними батьками»

Згідно з дослідженнями, чоловік, що кривдить свою дружину, часто (у 70% випадків [13]) агресивний і по відношенню до дітей. Часто такі чоловіки використовують фактор дитини для маніпулювання своїми дружинами, коли останні хотіли би розійтися.

Але навіть, коли самі діти не є прямими жертвами, вони страждають як свідки насильства і переживають психологічну травму тією ж мірою, що і постраждала мати. Наслідки таких травм бувають різними, починаючи від низької самооцінки, депресивності і до повторення поведінки батьків (як кривдників, так і жертв)¹¹. За даними одного з досліджень, 40% чоловіків, які піддають

¹⁰ Психологи стверджують, що застосування насильства відбувається по циклічній схемі, де можна спостерігати певні фази (так зване «колесо насильства»), від посилення напруги, вибуху насильства, після чого відбувається зменшення напруги, спустошення, примирення (медовий місяць) та заспокоєння, і потім з часом знову починається період напруги і т.д.

¹¹ Щорічно понад 3 млн дітей в Україні спостерігають за актами насильства в сім'ї або є вимушеними їх учасниками. Діти, скривджених матерів у 6 разів частіше намагаються накласти на себе руки, 50% їх схильні до

насильству своїх дружин, спостерігали таку ж модель поведінки вдома в дитинстві¹², хоча це, в жодному разі, не є виправданням, адже доросла людина в стані сама контролювати своє життя і нести відповідальність за те, що вона робить. Слід враховувати, що кривдники ретельно вибирають об'єкт своєї агресії. Вони можуть бути не агресивними в присутності свідків, або не стануть проявляти агресивність на роботі та інших публічних місцях. У них може бути імідж люблячого батька і чоловіка серед сусідів і колег.

Міф: «Жінки так само часто вчиняють насильство в сім'ї, як і чоловіки» та «Усі кривдники – чоловіки»

Як показують дослідження в різних країнах світу, жінки також бувають кривдниками, але відсоток чоловіків, що застосовують насильство у сім'ї, є значно вищим.

Переважну більшість потерпілих від сімейного насильства становлять жінки й дівчата; так, наприклад, за даними американських дослідників, це відбувається у 95% випадків¹³; у Шотландії жінки є потерпілими у 94% правопорушень, пов'язаних зі злочинами стосовно своїх близьких, а кривдниками – лише в 3%; а загалом у Великій Британії¹⁴ жінки стають жертвами насильства в сім'ї в 70% випадків (кожна четверта жінка). [15] У Канаді щороку відбуваються 40 000 арештів, пов'язаних з домашнім насильством (що складає близько 12% усіх насильницьких злочинів у Канаді), і щодня більше 3 300 жінок та їхніх дітей звертаються до тимчасових притулків для захисту від домашнього насильства. Приблизно кожні шість днів у Канаді жінка стає жертвою вбивства, яке вчиняється її партнером.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, проти кожної п'ятої жінки світу хоч раз у житті було скоєно фізичне або сексуальне насильство, насильство в сім'ї стає причиною втрати від 5% до 16% здорових років життя жінками репродуктивного віку. За оцінками Світового

зловживань наркотиками та алкоголем. Майже 100% матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей (переважно з неврозамми, заїканням, енурезом, церебральним паралічем, з порушенням психіки). Див. [14]

¹² За даними дослідження в Україні (2009 р.) близько половини (49%) тих, хто зазнавав насильства в дитячому віці, стикалися з ним і в дорослому житті.

¹³ Близько 30% вбивств жінок у США здійснюються їх чоловіками, колишніми чоловіками чи тими, з ким вони перебували у стосунках. Відсоток чоловіків, котрі були вбиті подругами, дружинами чи колишніми дружинами складає 3%. *Investigations: 150 Things You Should Know*

¹⁴ У Великій Британії кожного тижня від рук своїх теперішніх чи колишніх партнерів гинуть дві жінки; протягом року кожна дев'ята жінка з тих, що зазнали насильства в сім'ї, отримує серйозні травми, які потребують медичного втручання, 10% повідомляють про втрату свідомості і 5% – про переломи кісток. Насильство в сім'ї є однією з причин кожної четвертої суїцидної спроби, вчиненої жінками. Дослідження, проведені в рамках акції "Державні будинки для дітей", показало, що 75% матерів, які зазнали насильства в сім'ї, повідомили про те, що їхні діти були при цьому свідками. (Див. Блаклок Н. *Насиліе в семье: работа с нарушителями, общественностью и организациями //Обзор современной психиатрии – 2001. – Вып. 2 (10). – С. 33–39*)

банку від 20% до 50% жінок потерпають від домашнього насильства¹⁵; інші дослідження говорять про 40%-80% жінок, які страждають від побиття їхніми чоловіками або партнерами. [16] До 38% вбивств жінок у світі вчиняються їхніми інтимними партнерами. У Європі домашнє насильство знаходиться на першому місці серед причин смерті жінок віком від 16 до 44 років, випереджаючи дорожньо-транспортні пригоди та ракові захворювання. За даними міжнародних досліджень, близько 20% жінок та 5-10% чоловіків заявляють, що були жертвами сексуального насильства у дитинстві.

За даними міліції Департаменту громадської безпеки МВС України, від 7% до 10% чоловіків страждають від домашнього насильства в українських сім'ях¹⁶. [17] Водночас, за оцінками Світового банку, майже 70 % жінок України страждають від сімейного насильства,; 30 % самогубств та 60 % вбивств жінок пов'язані з насильством в сім'ї. [18] Опитування, яке було проведено в Україні за підтримки ПРООН та ЄС 2009 року, також свідчить про те, що у переважній більшості випадків жертвами насильства в сім'ї є жінки. Жінки частіше потерпають від насильства в дорослому віці (33% жінок порівняно з 23% чоловіків), чоловіки ж більше страждають від цього у віці до 18 років (34% юнаків порівняно з 27% дівчат); до досягнення повноліття як чоловіки, так і жінки значно частіше потерпали від насильницьких дій психологічного, фізичного та економічного спрямування з боку батька. З даними опитування, жінки потерпають від фізичного насильства з боку чоловіків – у 80% випадків, у 68% – від психологічного та у 61% – від економічного насильства. Що стосується насильства з боку дружин, дані наступні: 15% чоловіків зазнають фізичного насильства, 48% – психологічного, 38% – економічного насильства. Як окрему групу, що страждає від економічного насильства, можна виділити вагітних та жінок у декретній відпустці – дуже часто чоловіки та/чи інші члени родини позбавляють або не надають їм належної допомоги, особливо, якщо дитина є небажаною. [19], [20]

Чимало організацій приділяють особливу увагу протидії домашньому насильству саме щодо жінок через його надзвичайну поширеність, а також те, що таке насильство підживлюється культурними факторами, патріархальною традицією, яка у свою чергу впливає на інституційні

¹⁵ За даними опитування у 48 країнах від 10 до 69% жінок повідомили, що протягом свого життя зазнавали фізичного насильства з боку своїх партнерів. Відсоток жертв домашнього насильства за рік є різним у різних країнах, від 3% в Австралії, Канаді та Сполучених Штатів і до 27% у Леоні, Нікарагуа, Республіці Корея та 52% палестинських жінок (західний Берег та Сектор Газу). Для більшості цих жінок фізичне насильство було не одноразовим актом, а тривалим досвідом. Дані вказують на те, що фізичне насильство часто супроводжувалося психологічним і в сексуальним (від третини до половини випадків) насильством. Наприклад, з 615 жінок у Японії, які зазнавали насильства, 57% були жертвами і фізичного, і психологічного і сексуального насильства. Так і у Мексиці 52% жінок, що зазнавали фізичного насильства також зазнавали і сексуального. [Звіт Всесвітньої організації охорони здоров'я, ООН, 2002](#)

¹⁶ [Дані МВС 2013 року](#). Дані, наприклад, Латвії свідчать, про те, що у 2009-2011 рр. році від насильства в сім'ї постраждали 4-6% чоловіків.

заходи підтримки та доступ до них. Коли жінки застосовують насильство – суспільство сприймає це не так, як коли «чоловіки б'ють жінок» і, як правило, не схильне їх виправдовувати. Крім того, чимало жінок, що вчиняють насильство по відношенню до чоловіків, роблять це у відповідь та на захист від насильства щодо себе.

Слід також враховувати, що домашнє насильство відбувається і у одностатевих сім'ях (парах), де кривдники можуть використовувати вразливість ЛГБТ осіб у своїх цілях, залякуючи та примушуючи до певних дій. [21] Тож, можливості та наслідки домашнього насильства значно посилюються в умовах нетолерантного ставлення суспільства та дискримінації.